

გლობალიზაცია და კეფის ფინანსურ-ეკონომიკური განვითარების ზოგიერთი აქტუალური საკითხი

ხათუნა

შალამბერიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

მეორე ათასწლეულის დასასრულიდან მესამე ათასწლეულში კაცობრიობამ შემოიტანა არაერთი საინტერესო თემა და მათ შორის გლობალიზაციის, რომელზედაც მსჯელობა აქტუალური და საინტერესოა სხვადასხვა კუთხით, საზოგადოების ინტერესების სხვადასხვა სფეროში სისტემური მოვლენების, პროცესებისა და სიტუაციების წარმოშობა-განვითარებისა და ურთიერთგავლენა-ზემოქმედების რთულ კონტექსტში.

რას უწოდებენ გლობალიზაციას და რატომ არის ეს ტერმინი ასეთი აქტუალური დღევანდელ მსოფლიოში? ამ თემაზე დაობენ არა მარტო სპეციალისტები, არამედ სოციალური მეცნიერებებიდან შორს მყოფნიც. გარდა ამისა, ხშირად გლობალიზაციის არსის გადმოსაცემათ შეცდომით იყენებენ ისეთ ტერმინებს, როგორებიცაა: „ვესტერნიზაცია“, „ინტერნაციონალიზაცია“, „ამერიკანიზაცია“ და სხვ. თავად მეცნიერთა შორის არის აზრთა სხვადასხვაობა გლობალიზაციის შესახებ და მათ მიერ გლობალიზაციის ერთიანი განსაზღვრებაც კი არ არის შემუშავებული. ამას ერთვის ისიც, რომ გლობალიზაციის პროცესი, როგორც არ უნდა განვსაზღვროთ იგი, განუზრელად მიმდინარეობს და ყველა ქვეყანასა და მათ ყველა მოქალაქეს ეხება. გაჩნდა ისეთი ტერმინებიც, როგორებიცაა „გლობალისტი“ და „ანტიგლობალისტი“.

ანტიგლობალისტური გამოსვლები დღევანდელი მსოფლიოს პოლიტიკური ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა. გლობალიზაციის მოწინააღმდეგეები თვლიან, რომ ეს პროცესი ნეოლიბერალების მოგონილი და წამოწყებულია, ვინაიდან ეს მათ პოლიტი-

კურ ინტერესებში შედის. გლობალიზაცია, მათი აზრით აკნინებს სუვერენული სახელმწიფოებისა და მათი მთავრობების როლს საერთაშორისო სისტემაში. ამ მოსაზრებას გლობალიზაციის ოპონენტები კატეგორიულად არ ეთანხმებიან და მიაჩნიათ, რომ გლობალიზაციამ კი არ შეზღუდა ეროვნული მთავრობების როლი, არამედ სხვა ფუნქცია შესძინა მათ. ასე მაგალითად, ეროვნული მთავრობები ახლა უფრო ხშირად ხვდებიან ერთმანეთს საქმიანი შეხვედრებით, ვიდრე ეს ოდესმე მომხდარა. გარდა ამისა, ყველა ეკონომიკური თუ პოლიტიკური გადანაცვეტილება საერთაშორისო დონეზე მიიღება ურთიერთშეთანხმებით და ერთმანეთის ინტერესების გათვალისწინებით. სწორედ ეროვნული მთავრობების დამსახურებაა ის, რომ გლობალიზაციის პროცესი საერთოდ დაიწყოს და იგი ასე თანმიმდევრულად მიმდინარეობს. ოპონენტები ამის საპირისპიროდ განვითარებად ქვეყნებს ასახელებენ, რომლებიც ყველა მნიშვნელოვანი გადანაცვეტილების მიღებისგან გათიშულენ არიან.

გლობალიზაციის პროცესის მიმართ სკეპტიკურად განწყობილნი აცხადებენ, რომ მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს საერთაშორისო ტრანსაქციები უფრო ინტენსიურადაც კი მიმდინარეობდა, ვიდრე დღეს, ანუ საფაქრო და საფინანსო ბრუნვა არ ჩამოუვარდებოდა და, ხშირ შემთხვევაში, აღემატებოდა კიდევ დღევანდელ მაჩვენებლებს.

თვით ტერმინი „გლობალიზაცია“ ინგლისური სიტყვა „globe“-ს უკავშირდება, რაც დედამიწას, გლობუსს ნიშნავს, ხოლო „global“-მსოფლიოს, გლობალურს. გლობალიზაციის ტერმინის გამოჩენა დაკავშირებულია ამერიკელი სოციოლოგის რ. რობერტსონის სახელთან, რომელმაც ის 1983 წელს სტატიაში გამოიყენა. მან ამ ტერმინით აღნიშნა ცალკეული საქონლის ბაზრების შერწყმის მოვლენა, ხოლო გლობალიზაცია ფართო მნიშვნელობით, როცა იგი ერთიანი მსოფლიო საზოგადოების ჩამოყალიბებას, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი საზღვრებისა და შეზღუდვების გაუქმებას გულისხმობს, 1990 წლიდან გამოიყენება, როცა გამოქვეყნდა ჰარვარდის ბიზნეს სკოლის იაპონელი კონსულტანტის კ. ომეს ნიგნი „მსოფლიო საზღვრების გარეშე“ და მ. ელბოუს კრებული „გლო-

ბალიზაცია: შემეცნება და საზოგადოება”. ელბროუმ ამ ტერმინში გააერთიანა ყველა ის პროცესი, რომელთა წყალობით მსოფლიო ხალხები ერთიან, მსოფლიო საზოგადოებაში ერთვებიან.

ამგვარად, თუ დასაწყისში გლობალიზაცია წმინდა ეკონომიკური შინაარსის ტერმინი იყო, ძალიან სწრაფად ფართო გლობალური მნიშვნელობა შეიძინა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო მოიცვა. გლობალიზაციის პროცესთან დაკავშირებით, ზოგადად, არსებობს ორი რადიკალურად განსხვავებული შეხედულება. პირველი შეხედულების თანახმად გლობალიზაცია წარმოადგენს პროგრესულ პროცესს, რომელიც ხელს უწყობს მთლიანად მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებას, ხოლო მეორე შეხედულებით, გლობალიზაცია არის ნეგატიური პროცესი, რომელიც ემოქმედება არა მარტო ცალკეულ ეროვნულ სახელმწიფოებს, ერებს და მათ კულტურულ თავისებურებებს, არამედ განიხილება როგორც მთლიანად მსოფლიო მეურნეობის განვითარებისათვის საშიში ტენდენცია. სამეცნიერო წრეებში ტერმინი "გლობალიზაციის" განმარტებისას არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება შეინიშნება. ეკონომიკურ ლექსიკონში გლობალიზაცია განმარტებულია, როგორც მსოფლიოს ყველა ქვეყნის ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების ზრდა, რომლის საფუძველს წარმოების და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციის გაღრმავება წარმოადგენს. გლობალიზაციის შედეგად თანაბრდება მეურნეობრიობის პირობები, ერთმანეთს უახლოვდება ფასები, საქონლის, მომსახურების, ფასიანი ქალაქების რეალიზაციისას სხვადასხვა ქვეყნის ფინანსური და საფონდო ბაზრების საქმიანობაში იხსნება ბარიერები.

გლობალიზაციის მიმართ სკეპტიკურად განწყობილები ასევე, ერთ-ერთ არგუმენტად ასახელებენ პირველ და მეორე მსოფლიო ომებს შორის პერიოდს, როდესაც ეკონომიკური ტრანსაქციების ინტენსივობამ მნიშვნელოვნად იკლო იმ პროტექციონისტული პოლიტიკის გამო, რომლის გატარებაც დაიწყეს დასავლეთის სახელმწიფოებმა. განსაკუთრებით უარყოფითი როლი შეასრულა აშშ-ის მიერ მიღებულმა სმუთ-ჰოლდის აქტმა, რომელიც ამ ქვეყნის ისტორიაში ყველაზე პროტექციონისტული კანონი იყო. შემოსულ საქონელზე ტარიფების გაზრდით, ამერიკამ ფაქტიურად აიძულა სხვა

სახელმწიფოები, შეენყვიტათ მასთან სავაჭრო ურთიერთობები და მეტიც, იგივე ნაბიჯები გადაედგათ, ანუ ასევე მოემატებინათ ტარიფები იმპორტზე. ამ ისტორიულ მაგალითზე დაყრდნობით გლობალიზაციის სკეპტიკოსები ასკვნიან, რომ პირველ რიგში გლობალიზაციის პროცესი არ არის ახალი მოვლენა, და მეორე - ის არის სხვა, უფრო ფართო, პროცესის ნაწილი, რომელიც არათანმიმდევრულია და სერიოზული ცვალებადობებით გამოირჩევა. შესაბამისად, მათი აზრით, მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან აგორებული ახალი ტალღა აუცილებლად შეიცვლება, ვინაიდან სავარაუდოა, რომ ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე სახელმწიფოები კვლავ ჩაკეტავენ საზღვრებს და დაუბრუნდებიან პროტექციონიზმს.

ამ მოსაზრებას არ ეთანხმებიან გლობალიზაციის მომხრეები და მიიჩნევენ, რომ მსოფლიო ომებს შორის პერიოდის ეკონომიკური კრიზისი სწორედ იმის შედეგი იყო, რომ ქვეყნებს ჯერ კიდევ კარგად არ ჰქონდათ გათვითცნობიერებული ღია ვაჭრობისა და ეკონომიკის ყველა სფეროში ინტენსიური ტრანსაქციების როლი. მათი აზრით, კრიზისი გამონვეული იყო იმით, რომ სახელმწიფოებმა არა ლიბერალური, არამედ პროტექციონისტური მოსაზრებებით იხელმძღვანელეს. თუმცა, აქვე აღნიშნავენ, რომ ეს შეცდომა კარგად გააანალიზეს დასავლეთის სახელმწიფოებმა და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი ცვლილებები მსოფლიო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ამის დასტურია.

მიუხედავად იმისა, რომ გლობალიზაციის პროცესის ირგვლივ დღეს ცხარე კამათი მიმდინარეობს, ფაქტია რომ გლობალური ინტეგრაციის გაღრმავების ფაქტი ეჭვგარეშეა და რეალური.

გლობალური წარმოების განვითარების შედეგია ე.წ. „სპეციალური ეკონომიკური ზონები“, სადაც ადგილობრივი მთავრობების მიერ დაწესებულია შეღავათიანი საგადასახადო რეჟიმი ან საერთოდ გათავისუფლებულია საექსპორტო და საიმპორტო გადასახადებისაგან. პირველად ასეთი ზონები ევროპაში შეიქმნა, თუმცა მოგვიანებით ფართო გავრცელება ჰპოვა ლათინურ ამერიკაში, კარიბის კუნძულებზე და, განსაკუთრებით, შორეულ აღმოსავლეთში, სადაც ასეთი ზონების შექმნა ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური ელიტისათვის ერთ-ერთ პრიორ-

იტეტადაც იქცა. გასულ საუკუნეში ამ ქვეყნების საოცარი ტემპებით განვითარების ერთ-ერთ მიზეზად ბევრი სწორედ მათ ასეთ ეკონომიკურ პოლიტიკას მიაწერს.

გლობალური წარმოების შედეგად მიღებული პროდუქტი, ბუნებრივია, გლობალური პროდუქტია, რომელიც ასევე გლობალურ ქსელებში იყიდება (ბენეტონი, ნაიკი, გეპი, პეჟო, რენო და მრავალი სხვა). გლობალურ წარმოებაში ჩაბმულ კომპანიებს ტრანსნაციონალური კორპორაციები ეწოდება. მათი ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი არის ის, რომ მათი დედა-კომპანია არის ერთ ქვეყანაში, ხოლო შვილობილი კომპანიები - სხვა ქვეყნებში. მათ ფაქტიურად არ გააჩნიათ ეროვნება და, თავისთავად, არ სცნობენ საზღვრებს. დღეს მსოფლიოში დაახლოებით 60 ათასი ტრანსნაციონალური კომპანიაა და მათი რიცხვი განუხრელად იზრდება. მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოს 100 ყველაზე მსხვილი ტრანსნაციონალური კომპანიის აქტივების თითქმის ნახევარი იმ სახელმწიფოების საზღვრებს გარეთაა, სადაც სათავო ოფისებია, ტრანსნაციონალური კომპანიების საქმიანობის უმეტესი ნაწილი ჯერ კიდევ თავიანთ სახელმწიფოებშია.

ვაჭრობის გლობალიზაციაზე საუბრისას გვერდს ვერ ავუვლით ვაჭრობის ელექტრონულ ფორმას. ის ფართოდ იწყებს გავრცელებას მეოცე საუკუნის ბოლო პერიოდიდან და, თავის მხრივ, ინფორმაციის გლობალიზაციის შედეგია. სწორედ ინეტრნეტის საშუალებით შესაძლებელი გახდა სახლიდან გაუსვლელად რამდენიმე წამში ნებისმიერი პროდუქციის შექენა მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში. ვაჭრობის ამ ფორმაში უგულვებელყოფილია დროისა და ტერიტორიული სიშორის ფაქტორები. ვაჭრობის გლობალურობის კიდევ ერთი მაგალითია ელექტრონული პლასტიკური ბარათების ფართო გავრცელება, რომელიც, თავის მხრივ, მჭიდრო კავშირშია ფინანსურ გლობალიზაციასთან. პლასტიკური ბარათებით შესაძლებელია პროდუქციის შექენა ან მომსახურებით სარგებლობა ნებისმიერ ქვეყანაში.

რაც შეეხება ფინანსების გლობალიზაციას, მის დასაწყისად, ბრეტონ-ვუდსის შემდგომ პერიოდს მიიჩნევენ, როდესაც საუბარი დაიწყო ერთიანი საფინანსო რეჟიმის შექმნაზე და სახელმწიფო-

ების მიერ ერთობლივი საფინანსო პოლიტიკის შემუშავებაზე. ფინანსური გლობალიზაციის საბოლოო მიზანია ერთიანი საფინანსო ბაზრის ჩამოყალიბება. რაც შეეხება გლობალურ ვალუტას, პირველად ამ ფუნქციის შესრულება დოლარმა დაიწყო, ხოლო ევროს შემოღებამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა ფინანსური გლობალიზაციის არსებობა. გლობალური აქტივებიც ფინანსები გლობალიზაციის შედეგია. მაგალითად, ბანკების უმეტესობა ტრანსნაციონალურ საქმიანობას ეწევა. მათი ნებისმიერი ფილიალიდან მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში შეიძლება ფულის გაგზავნა ან სხვა ტრანსნაციონალური ფინანსური ოპერაციის განხორციელება. გარდა ამისა, ბანკებმა დაიწყეს სესხების გაცემა სხვა ქვეყნებში და კრედიტორების საქმიანობას ელექტრონული კავშირით ახორციელებენ.

ასევე, წარმოებისა და ვაჭრობის გლობალიზაციის ერთ-ერთი შედეგია შრომის გლობალიზაცია, რასაც, თავის მხრივ, მოსახლეობის ინტენსიური მიგრაცია მოჰყვა. დღეისათვის მიგრაციის ტენდენციაა განვითარებადი ქვეყნებიდან განვითარებულ ქვეყნებში, რაც ძალიან ბევრ პრობლემას ქმნის. გამუდმებით იზრდება არალეგალურ მიგრანტთა რიცხვი, რომლებმაც სამუშაოს ძიებაში დატოვეს თავიანთი ქვეყნები და უფრო მდიდარ სახელმწიფოებს მიაშურეს.

ამრიგად, ის, რომ დღესდღეობით გლობალიზაციის პროცესი შეუფერხებლად მიმდინარეობს, ფაქტია. ყოველგვარი მსჯელობა, კამათი იმის შესახებ, რომ გლობალური ინტეგრაციის გაღრმავება კიდევ უფრო მეტად უნდა მოხდეს თუ შეიზღუდოს, ზედმეტია. მით უმეტეს რომ გლობალიზაციის პროცესი ერთ დღეს არ დაწყებულა, მისი ჩამოყალიბების საფუძვლები დიდი ხნის მანძილზე გრძელდებოდა და ეს პროცესი ეტაპობრივად განხორციელდა. გლობალურ ურთიერთობათა განვითარებას საზღვრები არ აქვს. მან საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა სფერო მოიცვა.